

Либерален **П**реглед Годишник 2011 (част 3)

ЕКСТАЗ

**Списание „Либерален преглед“
Годишник-2011
(част 3)**

ЕКСТАЗ

Берлин, 2014

Тази електронна книга ви се предоставя при условията на лиценза „**Криейтив Комънс – Признание – Некомерсиално – Без производни**“ версия 2.5 (CC-BY-NC-ND version 2.5).

(Всички преводи, доколкото не е указано другояче, са направени от издателя на списанието.)

Съдържание

Списък на авторите	12
Септември 2011	14
<i>Посткомунистическият кошмар</i> Автор: Вацлав Хавел	15
<i>Интервю с Изабел Юпер</i> Автори: Изабел Юпер, Андре Мюлер	25
<i>„Правилното осъзнаване“ на македонските мюсюлмани</i>	33
<i>Истинските голи жени</i> Автор: Ели Иванова	44
<i>Яворов и демоните на българския дух</i> Автор: Румен Леонидов	48
<i>Успех</i> Автор: Нели Лишковска	58
<i>Кур-чорба (не по Ути Бъчваров)</i> Автор: Бойка Асиова	61
<i>„Националистите“ не са националисти</i> Автор: Александър Кертин	67
<i>11 септември 2001 – една равностметка</i> Автор: Ан Епълбаум	96
<i>За разбирателство със съседите мюсюлмани</i> Автор: Митрополит Симеон Преславски	102
<i>За праведното щастие</i> Автор: Румен Леонидов	113
<i>Танти Роза</i> Автор: Ицко Финци	120
<i>Човекът от горе</i> Автор: Калин Терзийски	126

<i>За птиците и мен</i>	
Автор: Таня Рупел – Тера.....	130
<i>Седемте кръга на европейската памет</i>	
Автор: Клаус Легеви	143
<i>Половата свитост на българина</i>	
като основа на неговия характер	
Автор: Стефан Гидиков	158
<i>Поколението Е</i>	
Автор: Иван Кръстев.....	174
<i>Нежен агресор</i>	
Автор: Людмила Ламбовска – Мила	195
<i>Жените в семейството на султана</i>	
Автор: Ибрахим Карахасан-Чънар.....	200
<i>Турците в българската книжнина, XV–XVIII в.</i>	
Автор: Росица Градева	211
<i>Ванкувър – лицата на Канада – Част 1</i>	
Автор: Аврам Агов	232
<i>Против метода</i>	
Автор: Пол Файерабенд.....	251
Октомври 2011.....	268
<i>Да убиеш въргозуняк</i>	
Автор: Любослава Русева	269
<i>Отговорността на интелектуалците, отново</i>	
Автор: Ноам Чомски	281
<i>Вълкът и Злия дух</i>	
Автор: Димитър Атанасов	295
<i>Робството не е стаж за бъдеща демокрация</i>	
Автор: Румен Леонидов.....	300
<i>За отговорността</i>	
Автор: Златко Енев	308

<i>Гласът на Америка</i>	
Автор: Емил Войников	340
<i>Защо световната история прилича на луковица?</i>	
Автор: Джаред Даймънд	347
<i>Храната от вчера</i>	
Автор: Мая Кисьова	370
<i>Почти нищо за майка ми</i>	
Автор: Калин Терзийски.....	374
<i>Ню Йорк. Изгубено и намерено</i>	
Автор: Антон Терзиев.....	384
<i>Ванкувър – лицата на Канада – Част 2</i>	
Автор: Аврам Агов	389
<i>Историята като муза</i>	
Автор: Светла Кьосева	406
<i>Ново, но познато</i>	
Автор: Улрих М. Шмид	414
<i>Изъ живота и положението на българите въ вилаетите – Част 1</i>	
Автор: Атанас Шопов	417
<i>За Япония отдалеч – Част 1</i>	
Автор: Златко Ангелов	430
<i>Да пием турско кафе</i>	
Автор: Таня Мангалакова.....	450
<i>НИЕ и ТЕ</i>	
Автор: Велко Милоев	466
<i>Какво не е наред с Нобеловата награда за литература?</i>	
Автор: Тим Паркс	485
<i>За Япония отдалеч – Част 2</i>	
Автор: Златко Ангелов	492
<i>Митът за етническата толерантност на българина</i>	
Автор: Велко Милоев	531

<i>Гибелта на Буколическа България</i>	
Автор: Галя Симеонова-Конах	571
<i>Единственият фен на Европа?</i>	
Автор: Ан Епълбаум	587
<i>Постмодернизмът е мъртъв</i>	
Автор: Едуард Докс	591
<i>Един естествен експеримент в историята</i>	
Автор: Джаред Даймънд	603
<i>Из „Записки на препарирания“</i>	
Автор: Васил Славов	620
<i>Трите правила на епидемиите</i>	
Автор: Малкълм Гладуел	633
<i>Безсмъртие по време на свобода</i>	
Автор: Румен Леонидов	646
<i>Изъ живота и положението на българите въ вилаетите – Част 2</i>	
Автор: Атанас Шопов	657
<i>Винаги на страната на яйцето</i>	
Автор: Харуки Мураками	675
<i>Лотос и секвой</i>	
Автор: Калин Терзийски	681
<i>Грозните американци на Франзен в чужбина</i>	
Автор: Тим Паркс	689
Ноември 2011	697
<i>Геноциди?</i>	
Автор: Угур Юмит Юнгьор	698
<i>Балканска приказка</i>	
Автор: Велко Милоев	732
<i>Истинска кукла</i>	
Автор: А. М. Хоумс	740

<i>АМАРКОРД, или СПОМНЯМ СИ</i>	
Автор: Анжел Вагенщайн	762
<i>Будният човек и крилете на любознанието</i>	
Автор: Георги Чалдъков.	784
<i>Фантасморгазъм</i>	
Автор: Златко Енев	787
<i>„Не е добре да идиш на Туркия от мучки години“</i>	
Автор: Таня Мангалакова	791
<i>Българските борхесианци</i>	
Автор: Галя Симеонова-Конах	806
<i>Отмъщението на Йеб</i>	
Автор: Емил Андреев	823
<i>Щом само падне Гърция...</i>	
Автор: Джон Ланчестър	832
<i>Кръстилката през 1912 г. в Брезница и избавлението</i>	
Автор: Мехмед Боюкли	840
<i>Сред руснаците</i>	
Автор: Едуард Докс	925
<i>Последният шанс на Украйна?</i>	
Автор: Тимъти Снайдър	932
<i>Днешната ни литературна ситуация – една моментална снимка</i>	
Автори: Ангел Игов, Калин Терзийски	937
<i>Демографски и етнорелигиозни процеси в западните Родопи през XV-XVIII век</i>	
Автор: Евгений Радушев	988
<i>Всичко ще се оправя напролет</i>	
Автор: Светлана Дичева	1046
<i>Елитният човек</i>	
Автор: Златко Енев	1051
<i>Приказка за бестселъра и големия писател</i>	
Автор: Златко Ангелов	1062

<i>Младият руски Хемингуей</i>	
Автор: Оуен Матюс	1075
<i>САНЬКЯ (Откъс от романа)</i>	
Автор: Захар Прилепин.....	1080
<i>Гълъбин Боевски и бродещите призраци на комунизма</i>	
Автор: Борислав Зюмбюлев	1100
<i>Как е, когато се свалиш с някого от същия пол?</i>	
Автор: Криста Бъртън	1129
<i>Езикът на травмата и травмата на езика</i>	
Автор: Любослава Русева	1151
<i>Лятото на неудачниците</i>	
Автор: Галин Никифоров	1166
<i>Шопската Мисъл</i>	
Автор: Атанас Славов	1180
<i>Въпросът, който не можем да подминем</i>	
Автор: Златко Енев	1195
<i>Истинският гений на Стив Джобс</i>	
Автор: Малкълм Гладуел.....	1282

Декември 2011 1294

<i>Преходът към Нарцис</i>	
Автор: Норман Мейлър.....	1295
<i>Дейвид Кроненбърг и опасният метод</i>	
Автор: Дейвид Кроненберг	1320
<i>Умберто Еко, все още неуморим</i>	
Автор: Стивън Мос	1328
<i>В Атина</i>	
Автор: Джеймс Мийк.....	1355
<i>Оруел, Стопанина и фитките</i>	
Автор: Бойко Ламбовски.....	1374

<i>Фетишизираната етика на читателя</i>	
Автор: Хорхе Луис Борхес.....	1381
<i>История с очакван край</i>	
Автор: Таня Рупел – Тера.....	1389
<i>Удобният противник е по-важен от съюзника</i>	
Автор: Иван Кръстев.....	1401
<i>Приказки за злояди деца</i>	
Автор: Красимир Дамянов.....	1408
<i>Крушението на Ро</i>	
Автор: Светослав Терзийски.....	1418
<i>Пътуване с аплаузи</i>	
Автор: Людмила Ламбовска – Мила.....	1429
<i>Несвоевременни размисли – Част 1</i>	
Автор: Румен Леонидов.....	1434
<i>Открито писмо до Цветозар Томов</i>	
Автор: Деян Деянов.....	1439
<i>Русия на кръстопът</i>	
Автор: Илиан Василев.....	1484
<i>Конспиративен писател</i>	
Автор: Александър Солженицин.....	1490
<i>Нашите видрици</i>	
Автор: Любослава Русева.....	1508
<i>Има ли кой да ви обича</i>	
Автор: Калин Терзийски.....	1594
<i>Когато личната непокътнатост не е достатъчна</i>	
Автор: Херта Мюлер.....	1605
<i>Блатни огньове</i>	
Автор: Валерия Новодворская.....	1619
<i>Нашият жалък индивидуализъм</i>	
Автор: Хорхе Луис Борхес.....	1632

<i>Изобретяването на националните идентичности</i>	
Автор: Ан-Мари Тиес	1636
<i>Георги Господинов: Предвиждам спасителна роля на изкуството като машина за смисъл и утешение</i>	
Автор: Георги Господинов	1652
<i>„Физика на тъгата“ от Георги Господинов</i>	
Автор: Юлия Роне	1659
<i>Кой съм аз?</i>	
Автор: Велко Милоев	1665
<i>Два живота</i>	
Автор: Златко Ангелов	1674
<i>Слепите удари на ежедневието</i>	
Автор: Златко Енев	1678

Списък на авторите

А

Агов, Аврам [232](#), [389](#)
Ангелов, Златко [430](#), [492](#), [1062](#), [1674](#)
Андреев, Емил [823](#)
Асиова, Бойка [61](#)
Атанасов, Димитър [295](#)

Б

Борхес, Хорхе Луис [1381](#), [1632](#)
Боюкли, Мехмед [840](#)
Бъртън, Криста [1129](#)

В

Вагенщайн, Анжел [762](#)
Василев, Илиан [1484](#)
Войников, Емил [340](#)

Г

Гидиков, Стефан [158](#)
Гладуел, Малкълм [633](#), [1282](#)
Господинов, Георги [1652](#)
Градева, Росица [211](#)

Д

Даймънд, Джаред [347](#), [603](#)
Дамянов, Красимир [1408](#)
Деянов, Деян [1439](#)
Дичева, Светлана [1046](#)
Докс, Едуард [591](#), [925](#)

Е

Енев, Златко [308](#), [787](#), [1051](#), [1195](#), [1678](#)
Епълбаум, Ан [96](#), [587](#)

З

Зюмбюлев, Борислав [1100](#)

И

Иванова, Ели [44](#)
Игов, Ангел [937](#)

К

Карахасан-Чънар, Ибрахим [200](#)
Кертин, Александър [67](#)
Кисьова, Мая [370](#)
Кроненберг, Дейвид [1320](#)
Кръстев, Иван [174](#), [1401](#)
Кьосева, Светла [406](#)

Л

Ламбовски, Бойко [1374](#)
Ланчестър, Джон [832](#)
Легеви, Клаус [143](#)
Леонидов, Румен [48](#), [113](#), [300](#), [646](#),
[1434](#)
Лишковска, Нели [58](#)

М

Мангалакова, Тания [450](#), [791](#)
Матюс, Оуен [1075](#)
Мейлър, Норман [1295](#)
Мийк, Джеймс [1355](#)
Мила, Людмила Ламбовска – [195](#),
[1429](#)
Милоев, Велко [466](#), [531](#), [732](#), [1665](#)
Мос, Стивън [1328](#)
Мураками, Харуки [675](#)
Мюлер, Андре [25](#)

Мюлер, Херта **1605**

Н

Никифоров, Галин **1166**

Новодворская, Валерия **1619**

П

Паркс, Тим **485, 689**

Преславски, Митрополит Симеон
102

Прилепин, Захар **1080**

Р

Радушев, Евгений **988**

Роне, Юлия **1659**

Русева, Любослава **269, 1151, 1508**

С

Симеонова-Конах, Галя **571, 806**

Славов, Атанас **1180**

Славов, Васил **620**

Снайджер, Тимъти **932**

Солженицин, Александър **1490**

Т

Тера, Таня Рупел – **130, 1389**

Терзиев, Антон **384**

Терзийски, Калин **126, 374, 681, 1594**

Терзийски, Светослав **1418**

Тиес, Ан-Мари **1636**

Ф

Файерабенд, Пол **251**

Финци, Ицко **120**

Х

Хавел, Вацлав **15**

Хоумс, А. М. **740**

Ч

Чалдъков, Георги **784**

Чомски, Ноам **281**

Ш

Шмид, Улрих М. **414**

Шопов, Атанас **417, 657**

Ю

Юнгьор, Угур Юмит **698**

Юпер, Изабел **25**

Септември 2011

Посткомунистическият кошмар

Автор: Вацлав Хавел

Спомням си времето, в което някои от приятелите и познатите ми правеха всичко възможно, за да не ме срещнат на улицата. Макар със сигурност да не го правех съзнателно, те виждаха в мен един вид глас на собствената си съвест. Знаеха, че ако спрат и ме заговорят, сигурно ще се почувстват принудени да се извинят за това, че не се противопоставят открито на режима, или да ми обясняват защо не го правят, или да се защищават, като твърдят, че дисидентството и без това е нещо безсмислено. Подобни разговори често се превръщаха в мъчение и за двете страни и така беше по-добре за всички ни да се държим настрана едни от други.

Друга причина за тяхното поведение беше страхът, че полицията ме следи и че дори само един разговор с мен би им навлякъл неприятности. По-лесно беше да не се доближават до мен. По такъв начин щяха да избегнат както един неудобен разговор, така и евентуалното преследване, което биха могли да си навлекат с него. Накратко, за онези приятели аз бях неудобство, а най-добре е неудобствата да се избягват.

В продължение на много десетилетия главният кошмар на демократичния свят беше комунизмът. Днес – три години след като той започна да се срина като лавина – вече изглежда, че започва да го замества един друг кошмар: посткомунизмът. Имаше много хора, не само на Запад, но също и на Изток, които в продължение на години бяха очаквали падането на комунизма, и които вярваха, че с колапса му историята най-после ще започне да се освестява. Днес същите тези хора са сериозно обезпокоени от последствията от това падане. Някои от тях може би дори изпитват лека носталгия по един свят, който в края на краищата беше малко по-прозрачен и по-разбираем от настоящия.

Аз не споделям усещания от този род. Мисля, че не трябва да разбираме посткомунизма само като нещо, което прави по-труден живота на останалия свят. Със сигурност не гледах на комунизма по този начин. Виждах го най-вече като предизвикателство – предизвикателство към

мисълта и действието. А в една още по-голяма степен, посткомунизмът представлява именно такова предизвикателство.

Всеки човек, който вижда в даден исторически феномен просто някакво неудобство, в края на краищата ще вижда по същия начин и много други неща: предупрежденията на еколозите, общественото мнение, прищевките на избирателите, обществения морал. Това е един лесен, а следователно изкусителен, начин да се гледа на света и историята. Но той е изключително опасен, защото чрез него ние тежнеем към отдалечаване от нещата, които ни причиняват неудобства и ни пречат – по същия начин, по който някои мои познати ме избягваха по времето на комунизма. Всяка позиция, основаваща се на усещането, че светът или историята е просто струпване на препятствия, с неизбежност води до откъсване от реалността и в края на краищата – към примирение с нея. Това води до примиренчество, дори до колаборация. Последствията от такава позиция могат да бъдат дори самоубийствени.

Но какво всъщност имаме пред вид под „комунизъм“? По същество това е понятие, обозначаващо състоянието на нещата във всички страни, които се освободиха от комунизма. Но да се поставят всички тези страни в една и съща кошница е опасно опростяване. Макар да е вярно, че всички те са изправени пред една и съща задача – да се освободят от катастрофалното наследство на комунизма (тоест да отстранят нанесените от него щети и да създадат, или обновят, демокрацията) – в същото време, и по много различни причини, между тях има огромни разлики.

Няма да се задълбочавам в проблемите, с които се сблъскват посткомунистическите страни; експертите без съмнение вече пишат книги по тази тема. Ще спомена само някои от по-важните причини за феномените, които пробуждат най-силно безпокойство в демократичния Запад: феномени като национализма, ксенофобията, както и ниския морал и интелектуален климат, които – в по-голяма или по-малка степен – вървят ръка за ръка със създаването на новата политическа и икономическа система.

Първата от тези причини аз виждам във факта, че комунизмът не беше просто диктатура на една група хора над други. Това беше една истинска тоталитарна система, тоест тя беше проникнала във всеки аспект на живота и деформираше всичко, до което се докосваше, включително и естествените начини на съвместен живот, които хората са развили с течение на времето. Тя засяга дълбоко всички форми на човешко

поведение. В продължение на години, в съзнанието на обществото съзнателно беше насаждана една специфична структура на ценности и начини на поведение. Това беше една извратена структура, насочена против всички естествени тенденции на живота, но обществото въпреки това я възприе, или по-скоро беше принудено да я възприеме.

Когато комунистическата власт и идеология се срутиха, тази структура се срути заедно с тях. Но хората не можеха незабавно да абсорбират и възприемат една нова структура – такава, която да отговаря на елементарните принципи на гражданското общество и демокрацията. Човешката мисъл и човешките навици не могат да бъдат променени на часа; за да се изгради една нова система с живи ценности, и да се стигне до идентификация с тях, е нужно време.

В ситуация, при която една стара система се е срутила, а новата все още не съществува, много хора изпитват усещане за празнота и фрустрация. А това е плодотворна основа за радикализми от всякакви видове, за търсене на виновници и за желание човек да се крие зад някаква група – била тя социално или етнически определена. Тя насърчава омразата срещу света, себепревъзнасянето на всяка цена, усещането, че сега всичко е позволено и безпрецедентното процъфтяване на егоизма, който върви редом с нея. Тя води до усилено търсене на някакъв общ и лесен за идентифициране враг, води към политически екстремизъм, към най-примитивен култ към консумеризма, към авантюристичен морал, стимулиран от исторически безпрецедентното реструктуриране на имуществените отношения, и т. н., и т. н. Благодарение на някогашните си демократически традиции и на уникалния си интелектуален и духовен климат, Република Чехия, най-западната от бившите комунистически страни, е сравнително добре в това отношение, сравнена с някои други страни от региона. Въпреки това ние преминаваме през същите големи трансформации, през които минават всички посткомунистически страни и по тази причина можем да говорим за тях с авторитета на вътрешни хора.

Друг фактор, който трябва да бъде взет под внимание при всеки анализ на посткомунистическите феномени е вътрешната тенденция на комунизма да уеднаквява всичко. Най-големият враг на комунизма винаги е била индивидуалността, разнообразието, различието – с една дума, свободата. От Берлин до Владивосток, улиците и сградите бяха украсени с едни и същи червени звезди. По време на празници нався-

къде се организираха едни и същи манифестации. Държавните администрации бяха аналогични, заедно с цялата система на централно управление на социалния и икономически живот. Този гигантски покров от еднаквост, задушаваш всякакво национално, интелектуално, духовно, социално, културно и религиозно разнообразие, премахваше всички различия и създаваше чудовищната илюзия, че всички ние сме еднакви. Падането на комунизма разруши покрива на еднаквостта и светът беше заварен напълно неподготвен за взрива от множество неочаквани различия, скрити под него, всяко от които – след толкова дълго време, прекарано в сенките – изпитваше естествена нужда да привлече вниманието към себе си, да подчертава уникалността и различността си. Това е причината за избухването на толкова много и различни видове старомоден патриотизъм, сектантско месианство, консерватизъм и различни прояви на омраза към ония, които изглежда предаваха корените си и се идентифицираха с *другите*.

Желанието да се поднови и подчертае собствената идентичност, собствената уникалност, е нещото, което се крие и зад появата на толкова много нови страни. Нациите, които никога не са имали собствени държави, изпитват разбираема потребност да преживеят независимостта си. Не е тяхна вината, че възможността за това е дошла при тях десетилетия или дори столетия след като е дошла при други.

Това има отношение и към един друг въпрос: в продължение на много дълго време комунизмът беше довел историята, а заедно с нея и всяко естествено развитие, до застой. Докато западните демокрации разполагаха с десетилетия, за да създадат гражданско общество, да изградят международно интегрирани структури, както и да научат изкуството на мирното съвместно съществуване и сътрудничество, то страните, в които властваше комунизмът, не можаха да минат през този творчески процес. Националните и културни различия бяха натикани в подземните области на социалния живот, където бяха замразени и по този начин лишени от възможността да се развиват свободно, да възприемат нови, модерни форми, да създават с течение на времето свободно пространство за единство в разнообразието.

В същото време много от нациите, потиснати от комунизма, никога не бяха се радвали на свобода, също и преди идването на комунизма, а с това не бяха имали шансове да решат много от основните въпроси на съществуването си като страни. Като следствие от това хиляди не-

решени проблеми сега внезапно се пръкват на дневна светлина – проблеми, оставени нерешени от историята; проблеми, за които погрешно сме приели, че отдавна вече са били забравени. Наистина удивително е да се види как, след десетилетия на фалшифицирана история и идеологически манипулации, нищо не е било забравено. Нациите днес си припомнят някогашните си достижения и страдания, някогашните си потисници и съюзници, някогашното си държавничество и бившите си граници, традиционните си вражди и приятелства – накратко, те внезапно си припомнят една история, която доскоро е била внимателно скривана или изкривявана.

По много места из така наречения посткомунистически свят са налице опити да се промени не само регионалният ред (понякога наричан „ред от Ялта“). Правят се опити да се коригират и някои от недостатъците и на Версайския договор, и дори да се отиде още по-назад в историята. Разбира се, това са неосъществими, но все пак разбираеми желания.

Ако бихме искали да разберем проблемите на посткомунистическия свят, или поне някои от тях, то непрекъснато трябва да си припомним и нещо друго. Лесно е да се отрекат скритите проблеми, амбиции и особености на нациите. Лесно е да се направи насила всичко еднакво, да се разрушат сложните социални, културни и икономически отношения и институции, изградени в течение на векове, и да се наложи единствен, примитивен модел на централен контрол в духа на гордия утопизъм. Да се направи това е също толкова лесно, колкото да се счупи някоя антична ваза с удар на чук. Но е невъобразимо по-трудно да се възстанови всичко това, или пък то да бъде директно създадено.

Падането на комунистическата империя е събитие със същата историческа важност както и падането на Римската империя. И то има подобни последствия, както добри, така и безкрайно обезпокоителни. То означава значителна промяна в състоянието на съвременния свят. Тази промяна е болезнена и ще отнеме дълго време. Да се изгради нов свят върху руините на комунизма може да бъде процес, също толкова продължителен и сложен като създаването на християнска Европа след големите миграции.

Но какво трябва да правим, ако не искаме да разбираме посткомунизма просто като ново затруднение, което е най-добре да бъде избягвано?

Мисля, че най-важното нещо е да се вземат пред вид не само външни и повече или по-малко измерими феномени като брутния национален продукт, напредъка на приватизацията, стабилността на политическата система и измеримата степен, до която се съблюдават човешките права. Всички тези неща са важни, разбира се, но е нужно и още нещо. Трябва да се положат усилия, за да се разберат дълбинните процеси, случващи се в лоното на посткомунистическите общества, да се схване тяхното историческо значение и да се мисли за техните глобални последици. Трябва да се отхвърля изкушението да се възприеме някакво пренебрежително и леко удивено отношение, основаващо се на неосъзнатото усещане за превъзходство от страна на наблюдателите, които са в по-добра ситуация. По същия начин, по който чехите не бива да се подиграват на проблемите на Таджикистан, никой не трябва да се надсмива над проблемите на Република Чехия. Единствено въз основата на едно такова разбиране могат да се търсят смислени пътища за подпомагане.

Струва ми се, че предизвикателството, предоставяно от посткомунистическия свят е просто настоящата форма на едно по-дълбоко предизвикателство: да се открие един нов вид разбиране за човека и нов вид политика, която да изхожда от това разбиране. Както всички знаем, днешната ни цивилизация се намира в сериозна опасност. Ние сме рационално способни да описваме, с живи детайли, всички опасности, които заплашват света: задълбочаващата се пропаст между богатите и бедни части на света, експлозията на населението, потенциалът за драматични сблъсъци между различни расови и културни групи, въоръжението, което изглежда никой не е в състояние да спре, атомната заплаха, създаването на дупки в озоновия слой на атмосферата, неудържимото глобално затопляне. Най-обезпокоителното е, че колкото повече знаем за всички тези опасности, ние изглеждаме толкова по-неспособни да се справим с тях.

Аз виждам само един изход от тази криза: човекът трябва да достигне ново разбиране за самия себе си, за своите граници и мястото си в света. Той трябва да осъзнае отговорността си по нов начин и да установи ново отношение към нещата, които го надмогват. Ние трябва да реабилитираме разбирането за себе си като активни човешки същества и да се освободим от пленничеството на едно чисто национално възприятие за света. Чрез това „гражданство“ и индивидуалното съзнание, свързано с него, ние трябва да открием ново отношение към съседите си,

а също и към вселената и нейния метафизичен ред, който е източникът на моралния ред.

Ние живеем в свят, в който съдбите ни са обвързани едни с други по-тясно, отколкото когато и да било преди. Това е свят с единна планетарна цивилизация, но той съдържа много култури, които с нарастваща упоритост и праволинейност се съпротивяват на културното обединение, отхвърлят взаимното разбирателство и съществуват в състояние, равносилно на скрита конфронтация. Това е силно заплашително състояние и то трябва да бъде променено. Първата крачка в тази насока не може да бъде нищо по-малко от един всеотраслов опит на хората от тези култури да се разберат едни други, и да разберат взаимното си право на съществуване. Едва тогава може да се развие един вид световна, плуралистична метакултура. Единствено в контекста на една такава метакултура може да се появи нов вид политическа отговорност – глобална отговорност. И само от това новородено усещане за отговорност могат да бъдат създадени инструментите, които ще позволят на човечеството да се изправи пред опасностите, които самото то е създало.

Новото политическо разбиране, за което говоря, означава ясен отказ от схващането за света, според което историята, чуждите култури, чуждите нации и в края на краищата всички предупреждения относно бъдещето, не са нищо повече от просто натрупване на досадни затруднения, смущаващи спокойствието ни. Спокойният живот на върха на някой вулкан е също толкова илюзорен, колкото и представата, за която говорих тук в началото: че, избягвайки срещата с някой дисидент на улицата, ние можем да избегнем проблемите на комунизма и въпроса как да се отнасяме към него.

Накрая, аз разбирам посткомунизма като едно от многото предизвикателства пред съвременния човек – независимо от това в коя част на света живее – да се пробуди за глобалните си отговорности, и то преди да е станало прекалено късно.

Тази сутрин имах честта да участвам в откриването на мемориалния музей на Холокоста.

В тази връзка се запитах, както толкова много пъти преди това, как е могло да се случи всичко това? Как е възможно хора от двадесети век, познаващи теорията на относителността и квантовата механика, които са проникнали във вътрешността на атома и изследват просторите на космоса, да са извършили актове на такъв отвратителен ужас, че да

бъдат наречени зверове би означавало да се извърши огромна несправедливост към всички същества, които не са човеци. Как са могли да допуснат това?

И в контекста на онова, за което говорих преди малко, ми се появява един аспект на възможен отговор. Това е бил провал на демокрацията, при който политиката на примиренчество е отстъпила пред злото: онова, което в моята страна ние наричаме духа на Мюнхен. Неспособността на Европа и света да разпознае навреме зараждащото се зло и да му попречи да достигне чудовищни измерения е просто друга форма на онова, което тук нарекох разбиране за света като натрупване от затруднения. Проблемът е в липсата на по-широко разбиране за отговорност за света.

Чехите си спомнят една забележка, направена от демократичен държавник малко преди да подпише споразумението от Мюнхен, реалното начало на ужасите от Втората световна война. Той бил шокиран, казал той тогава, от това, че страната му копае окопи и опитва противогазови маски „заради един спор в далечна страна, между хора, за които не знаем нищо“. Тук имаме класически пример за това колко самоубийствен е опитът да се избягват затрудненията. Този политик е гледал на нацизма като на проблем, който ще изчезне от само себе си, ако той напъха главата си в пясъка, или ако премине на отсрещната страна на улицата.

И така избраният народ беше избран от историята, за да понесе главния удар, предназначен за всички нас. Значението на тяхната жертва е в това да ни предупреждава срещу безразличието към нещата, за които наивно смятаме, че не ни засягат.

В днешния свят всичко засяга всекиго. Комунизмът също засяга всекиго. Както е въпрос, засягащ всекиго, и това дали, и по какъв начин, ние ще успеем да изградим нова зона на демокрация, свобода и благоденствие върху неговите руини. Всяка интелектуална и материална инвестиция в посткомунистическия свят, която се основава не на чиста случайност, а на дълбоко разбиране за това какво се случва там, ще се отплати многократно за целия свят.

И не само това: тя ще бъде и още една стъпка в трънливото поклонение на човечеството по пътя към ново разбиране за собствената му съдба и отговорност.

май, 1993
Източник

Вацлав Хавел е чешки политик и писател. По време на комунистическото управление беше един от водещите критици на режима в Чехословакия. След падането на режима, от 1989 до 1992 той беше президент на Чехословакия. От 1993 до 2003 беше президент на Чешката република. Той е почетен член на Римския клуб.

Коментари (3)

- 05-09-2011|**Златко Ангелов**

Ей това не мога да разбера: преди моята оценка, средната „бележка“ за това удивително проникновено есе беше 4. Някой значи не го е харесал. Демокрацията, разбира се, е точно това: всеки да си позволи да има различно мнение за нещата. Но тя е и в това да ни научи да ценим онова, което е безспорно. Какъв кусур може да се намери на този текст, който толкова дълбоко показва опасностите на посткомунистическия свят и дава предложения за тяхното избягване? Да не говорим, че е писан през 1993, а е актуален почти 20 години по-късно, по-актуален дори от тогава.

- 05-09-2011|**Златко**

В хода на годините и правенето на това списание аз също съм се питал подобни неща, при това много пъти. И единственият отговор, до който успявам да достигна (изключвайки тривиалното обяснение, че оценките тук нерядко са резултат не на обмислена преценка, а на повърхностни настроения)... та така, онова, до което стигам е, че хората просто не обичат сложни, многопластови и нееднозначни текстове, особено в областта на белетристиката. Боя се да не звуча повърхностно, но огромна част от читателите тук – или поне ония, които се обаждат – изглежда се нуждаят от прости, ясни и разбираеми начаса неща (казано по-просто, лозунги). „Бий комунистите, бий турците, бий педерастите-

те!“ – това са прости и ясни неща и, ако бъдат прикрити зад малко по-засукани думи, те изглежда перфектно задоволяват потребността на така наречения „среден“ човек от яснота и определена, недвусмислена посока в живота. Не твърдя, че хората непременно са елементарни – това би означавало автоматично да се поставя над тях, тъй като все още храня илюзията да се виждам като не-елементарен човек. Просто е: необходимостта да мислиш самостоятелно е прекалено уморителна, а и рядко води до нещо кой знае колко интересно, тъй като светът продължава да ни бомбардира с противоречивост, независимо от това дали се опитваме да го преценяваме самостоятелно или не. Защо тогава да избираме трудния път, ако имаме някаква друга алтернатива?

Есето на Хавел не може да бъде сред най-успешните текстове тук, просто защото той отказва да дава еднозначни оценки. Няма лоши и добри, няма чернобели оценки, няма омраза, няма любов, няма много нашенски, познати неща в него. Човекът се опитва да говори спокойно, опитва се да не обвинява, макар и да говори за толкова болезнени неща... Е как тогава да бъде лесен за разбиране и оценяване. Как?

- 05-09-2011|**мариана** – и малкото е важно

Да, така е, но фактът че хората ще го прочетат вече е допринесъл към процеса на мислене, а това на първо време има своята мисия.